

Škola podporující zdraví ŠPZ

Základní informace o programu:

Úroveň provádění: všeobecná primární prevence

Oblast zaměření: podpora fyzického, mentálního a psychického zdraví, zvyšování zdravotní gramotnosti (rozhodování ve prospěch zdraví)

Cílová skupina: žáci předškolních a školních zařízení 1., 2. a 3. stupně

Forma: Program naplňuje tři pilíře ŠPZ, pohodu prostředí, zdravé učení a otevřené partnerství, realizovaný formou projektu na základě potřeb vyplývajících ze vstupní evaluace

Délka programu: 4letý, po evaluaci pokračuje neomezeně, kontinuální

Poskytovatel: Centrum podpory veřejného zdraví, Národní koordináční centrála Škol podporujících zdraví, Státní zdravotní ústav

Popis programu

Škola podporující zdraví (ŠPZ) je komunitní program Světové zdravotnické organizace, který je v Evropě organizován do sítě Schools for Health in Europe (SHE) v 43 členských zemích. V České republice je řízen z Národní koordináční centrály ŠPZ ve Státním zdravotním ústavu.

Podle metodiky programu si škola vytváří projekt podle svých potřeb, s cílem podporovat psychické, fyzické a sociální zdraví. Školní projekt slouží jako „skeleton“, do kterého si škola vkládá celý výchovně vzdělávací proces a programy selektivní a indikované prevence podle svých potřeb.

Podpora zdraví prostřednictvím školy patří k nejpotřebnějším, nejúčinnějším a nejlevnějším nástrojům všeobecné primární prevence. Rozhodně to však neznamená, že je nejméně pracná a náročná.

„Jak souvisí škola a vzdělávání se zdravím a naopak“ je snazší k řešení, než „Jak to udělat, aby souvisela pozitivně?“ „Jak dosáhnout, aby se žáci, učitelé a rodiče stávali lidmi podporujícími zdraví?“

Pro své členy má program ŠPZ vytvořeny metodiky a sebehodnotící nástroje, jak zjišťovat potřeby všech účastníků školního procesu, jak rizika vyhledávat, jak s nimi zacházet a jak je v konečném důsledku přeměnit v pozitiva. Do řešení zapojuje učitele, žáky, rodiče/zákonné zástupce a zřizovatele školy.

Škola je vedena k otevřenosti vůči vlastním problémům a nedostatkům, učí se je zjišťovat a řešit. Program se řídí 4 letým projektem, který škola zpracuje na základě vlastní vstupní evaluace podle metodiky, kterou poskytne Státní zdravotní ústav, stejně tak jako konzultace během přípravy i realizace projektu. Do sítě ŠPZ přistupuje škola s vypracovanou dlouhodobou koncepcí svého rozvoje, která je zaměřena na dosažení principů a zásad podpory zdraví a vychází z holistického pojetí zdraví. Projekt je postaven na podpoře vedení školy, zájmu pedagogů a na týmově provedené analýze podle kritérií obsažených v metodikách.

Program je členěn do tří pilířů, a to pohody prostředí, zdravého učení a otevřeného partnerství, které školní projekt rozpracovává do 9 zásad. Při tvorbě a realizaci hledá každá škola vlastní cestu, která zohledňuje její podmínky, možnosti a současný stav tak, aby synergicky doplňovala ŠVP. Každé 4 roky je program evaluován, projekt inovován podle výsledků evaluace a opětovně předložen v SZÚ.

Koncepce rozvoje školy pomocí programu ŠPZ podporuje pozitivní klima školy, aktivní spolupráci mezi žáky, učiteli a rodiči, vede k vytváření bezpečné atmosféry a podmínek pro výuku a učení, vede žáky ke zdravému způsobu života a k odpovědnosti za své zdraví. Zlepšuje vztahy uvnitř školy i mezi školou, společenstvím obce a dalšími strategickými partnery.

Program ŠPZ je trvalý proces, který reaguje na stále se měnící společenské a životní prostředí.

Státní zdravotní ústav poskytuje každé škole metodické vedení projektu zdarma.

Program podporuje ČŠI a MŠMT.

<http://www.szu.cz/jak-se-stat-spz>

<https://www.nzip.cz/clanek/326-program-skola-podporujici-zdravi-spz>

Východiska programu

Východiskem projektu je evropský program Schools for Health in Europe (SHE), který definuje školu podporující zdraví jako školu, která realizuje systematický a strukturovaný plán pro zdraví, pohodu a rozvoj sociálního potenciálu všech žáků. Za klíčový postoj považuje **respekt k přirozeným potřebám jednotlivce**.

Předpokladem udržení a rozvoje zdraví člověka je Maslowova pyramida potřeb, ze které vyplývá, že děti se nemohou efektivně učit a učitelé efektivně vyučovat, pokud ve škole nevytvoříme podmínky, které by umožňovaly uspokojení všech okruhů přirozených potřeb.

Komunikace založená na respektu k základním životním potřebám přispívá k pocitu bezpečí a sounáležitosti, projevům uznání a přispívá k seberealizaci.

Naplněním této potřeby může být například pravidelné setkávání ředitele, žáků a rodičů, zařazování kooperativního vyučování, systém sebehodnocení žáků, pravidelné vytváření komunitních kruhů ve třídě, kdy děti sdělují své zážitky, přání a názory a učitel citlivě koriguje a vysvětluje nebo věkově smíšené skupiny v celoškolských projektech. Jedná se pouze o příklady, vzešlé z potřeb žáků na jednotlivých školách, které se mohou lišit.

Program se zaměřuje na konkrétní naplňování potřeb a předpokládá aktivní účast žáků, učitelů, nepedagogických zaměstnanců i rodičů jak na rozhodování, tak na realizaci činností. Aby předcházel formálnosti, je každé 4 roky všemi účastníky evaluován. Třístranná analýza a hodnocení slouží pro samotnou školu jako východisko pro konkrétní opatření a aktivity ke zlepšení, protože dokáže odhalit oblasti, na které je třeba se více zaměřit. Názory žáků, rodičů a zaměstnanců školy se na stejnou věc mnohdy liší a evaluace poskytuje příležitost se je dozvědět. Výsledky evaluace nejsou veřejné a škola je nepředává zřizovateli ani Národní koordináční centrále. Evaluační výstupy použije pouze pro zpracování nového 4letého projektu.

Cíle programu

Cílem programu je naplňování potřeb žáků, jejich rodičů a zaměstnanců školy v kontextu výchovně vzdělávacího procesu. Přispívá tím ke snižování sociálně patologických jevů a rizikových faktorů životního stylu jako je užívání tabáku, alkoholu, energetických nápojů, nevyvážené stravy, pasivní zábavy a závislosti na sociálních sítích, nedostatek pohybové aktivity, nesprávné sezení, nevhodně používané školních aktovky, nedostatečný pitný režim aj. Hlavní ideou programu je podporovat psychické, fyzické a sociální zdraví všech účastníků výchovně vzdělávacího procesu ve všech jeho rovinách, vytvářet vhodné životní návyky, budovat hodnotový systém založený na snižování nerovností, důvěře, otevřenosti, respektu partnerství, udržitelném rozvoji, společném rozhodování a přijímání odpovědnosti, uplatňování práv a plnění povinností.

Cílová skupina

Cílovou skupinou jsou všichni účastníci výchovně vzdělávacího procesu, žáci, učitelé, nepedagogičtí pracovníci, rodiče i zřizovatelé všech typů školských zařízení. Projekt školy podporující zdraví může realizovat jakékoli školské zařízení jako celek, ale i samostatně školní družina nebo volnočasové školské zařízení.

Projekt ŠPZ prostupuje celým životem školy, ve všech jejích povinných i volnočasových aktivitách, je filozofií života školy s konkrétními praktickými cíli k naplňování potřeb všech účastníků života školy.

Časová struktura

Před vstupem školy do sítě Škol podporujících zdraví si vedení školy prostuduje obsah programu a metodiku na

http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/Program_SPZ/07_Skola_podporujici_zdravi.pdf

S cíli programu se seznámí všichni pracovníci školy tak, aby získal podporu většiny z nich. Vedení školy vyčlení koordináčního pracovníka, který povede pracovní skupinu v rámci školy a bude se tvorbou projektu a evaluačními dotazníky zabývat. Může to být ředitel školy, jeho zástupce nebo kdokoli

z pedagogů. Poté kontaktuje hlavního koordinátora ve Státním zdravotním ústavu, který s ním projedná třístrannou vstupní evaluaci, jejíž výsledky škola použije pro vytvoření svého prvního projektu ŠPZ. Poté ředitel školy předloží koordináčnímu pracovníkovi SZÚ projekt k posouzení. Proběhne návštěva školy a v případě kladného vyhodnocení prostředí školy a školního projektu je škola přijata do národní sítě škol podporujících zdraví. Obdrží Osvědčení vystavené ředitelem SZÚ a každé 4 roky provádí evaluaci svého projektu s žáky, rodiči a zaměstnanci školy. Na základě výsledků evaluace inovuje projekt a opětovně jej předkládá k posouzení SZÚ. Výsledky evaluace nepředkládá SZÚ, zřizovateli ani ČŠI. V průběhu 4-letého období škola konzultuje své výzvy a naplňování potřeb s koordinátorem v SZÚ, který poskytuje škole kontinuální metodickou podporu.

Obsah programu

Program ŠPZ byl první v ČR, který po roce 1989 přinesl ucelený pohled na změnu pojetí školy a vzdělávání. Česká a Slovenská republika ještě v rámci federace, ale již každá samostatně, vstoupily do sítě mezi prvními (1991/92).

Základní a střední školy v síti ŠPZ v ČR si tvoří vlastní školní projekt podpory zdraví. Jeho tvorba začíná analýzou podmínek pro podporu zdraví a analýzou dosavadních postupů a činností, které již pro podporu zdraví ve škole probíhají.

Škola také zjišťuje prostředky a zdroje (lidské, materiální, organizační, finanční), které má ve svém reálném každodenním životě k dispozici. Na základě této analýzy pak vzniká rámcový projekt. Ten obsahuje cíle pro následující školní roky (tzn. čeho zamýšlí škola dosáhnout), zároveň k nim stanovuje i prostředky k dosažení vytyčených cílů (tzn. jakým způsobem škola předpokládá k cílům dospět).

Program Škola podporující zdraví v ZŠ/SŠ je založen na 3 pilířích: Pohoda prostředí, Zdravé učení a Otevřené partnerství.

Pilíře a zásady programu Škola podporující zdraví v ZŠ/SŠ

Principy podpory zdraví, jejichž platnost je všeobecná, jsou

- respekt k potřebám jednotlivce v celku společnosti a světa,
- rozvíjení komunikace a spolupráce.

První pilíř: Pohoda prostředí

Zásada 1.: Pohoda věcného prostředí (hygienická nezávadnost, bezpečnost, funkčnost, účelnost, podnětnost, zabydlenost, estetičnost, dostupnost)

Zásada 2.: Pohoda sociálního prostředí (všechny skupiny ve škole se pojmají jako rovnocenní partneři; projevy uznání, účasti, empatie, otevřenosti, vstřícnosti, spolupráce, pomoci)

Zásada 3.: Pohoda organizačního prostředí (zahrnuje 3 složky: režim dne, zdravá výživa, aktivní pohyb)

Druhý pilíř: Zdravé učení

Zásada 4.: Smysluplnost (propojenost se skutečným životem, praktická využitelnost, osvojování dovedností, autentické učení, prožitkové učení)

Zásada 5.: Možnost výběru a přiměřenost (možnost výběru v obsahu učiva, ve způsobech osvojení, umožnění individualizace učiva, nabídka volitelných a nepovinných předmětů odpovídá zájmům žáků, vyváženost rozumové, citové a sociální složky výuky a výchovy)

Zásada 6.: Spoluúčast a spolupráce (vytváření organizačních a materiálních podmínek pro rozvoj komunikace a spolupráce ve třídě, kooperativní učení)

Zásada 7.: Motivující hodnocení (poskytování věcné zpětné vazby v průběhu výuky, vytváření nesoutěživého prostředí, slovní hodnocení, nepodmíněná úcta a uznání)

Třetí pilíř: Otevřené partnerství

Zásada 8.: Škola jako model demokratického společenství (všechny skupiny osob uvnitř školy jsou rovnocenné; uznávání individuálních a skupinových práv a povinností na všech úrovních věku a postavení)

Zásada 9.: Škola jako kulturní a vzdělávací středisko obce (vytváření podmínek pro spolupráci mezi svými partnery a pro rozšiřování jejich okruhu mimo školu; zpřístupnění veřejnosti a obci)

Na evropské úrovni sdílejí školy podporující zdraví následujících pět základních hodnot a pět pilířů, které jsou zároveň základem jejich celoškolského přístupu:

Základní hodnoty School for Health in Europe (SHE):

- **Rovnost** (equity) – ŠPZ zajišťují rovný přístup ke vzdělání a zdraví pro všechny. To má v dlouhodobém horizontu významný dopad na snižování nerovností ve zdraví a na zlepšení kvality a dostupnosti celoživotního učení.
- **Udržitelnost** (sustainability) – ŠPZ uznávají, že zdraví, vzdělávání a osobní rozvoj jsou úzce propojené. ŠPZ podporují a rozvíjejí odpovědný a pozitivní pohled žáků na jejich budoucí roli ve společnosti. Aktivita jsou systematicky implementovány na dlouhodobé období. Výsledky se nejčastěji objevují ve střednědobém nebo dlouhodobém horizontu.
- **Inkluze** (inclusion) – ŠPZ oslavují rozmanitost. Jsou komunitou, kde všichni cítí vzájemnou důvěru a respekt. Dobré vztahy mezi žáky, mezi žáky a zaměstnanci školy a mezi školou, rodiči a školní komunitou jsou důležité.
- **Společné rozhodování** (empowerment) – ŠPZ umožňují žákům, zaměstnancům školy a všem členům školní komunity, aby se mohli aktivně podílet na stanovení cílů v podpoře zdraví, na přijímání opatření k jejich dosažení.
- **Demokracie** (democracy) – Školy podporující zdraví jsou založeny na demokratických hodnotách, uplatňování práv a přejímání odpovědnosti.

Pilíře SHE:

- **Celoškolská koncepce zdraví** (whole school approach to health) – V ŠPZ je jasná souvislost mezi školní koncepcí a postupy v následujících oblastech. Tato koncepce je uznávána a pochopena všemi účastníky života školy. Koncepce zahrnuje tyto oblasti:
  - participativní a akčně orientovaný přístup k výchově ke zdraví ve školním vzdělávacím programu
  - vzít v úvahu žákovo vlastní pojetí zdraví a pohody
  - rozvoj „zdravé“ školní koncepce
  - rozvoj fyzického (věcného) a sociálního prostředí školy
  - rozvoj životních kompetencí
  - vytvářet účinné vazby s rodinou a obcí
  - účinnější využívání zdravotnických služeb
- **Zapojení** (participation) – Pocit sounáležitosti je podpořen participací a smysluplným zapojením žáků, zaměstnanců a rodičů, což je předpokladem účinnosti školních aktivit podporujících zdraví.
- **Kvalita školy** (school quality) – ŠPZ podporují lepší procesy výuky a učení. Zdravější žáci se lépe učí, zdravější učitelé lépe pracují a mají větší uspokojení z práce. Hlavním úkolem škol je maximalizovat školní výsledky. ŠPZ podporují školy v dosahování jejich vzdělávacích a sociálních cílů.
- **Důkaz** (evidence) – SHE čerpá informace ze stávajících i nových výzkumů zaměřených na efektivní přístupy a praxi škol, a to jednak v oblasti zdravotních témat (např. duševní zdraví, stravování, užívání návykových látek), jednak v oblasti celoškolských přístupů, koncepcí.
- **Škola a komunita** – Školy podporují spolupráci mezi školou a širší komunitou. Jsou aktivní v posilování zdravotní gramotnosti.

Zásady programu Škola podporující zdraví v MŠ

1. učitelka podporující zdraví,
2. věkově smíšené třídy,
3. rytmický řád života a dne,
4. tělesná pohoda a volný pohyb,
5. správná výživa,
6. spontánní hra,
7. podnětné věcné prostředí,
8. bezpečné sociální prostředí,
9. participativní a týmové řízení,
10. partnerské vztahy s rodiči,
11. spolupráce mateřské školy se základní školou,
12. začlenění mateřské školy do života obce.

Literatura:

1. <http://www.szu.cz/program-skola-podporujici-zdravi>
2. [Schools for Health in Europe \(SHE\)](#) (odkaz vede na web schoolsforhealth.org)
3. Havlíňová, M., Vencálková, E. (eds.) et al. (2008). [Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole](#). Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-487-8. (odkaz vede na web SZÚ)
4. Nejedlá, M., a kol. [Program Škola podporující zdraví](#). Praha, Klinika adiktologie 1. lékařská fakulta UK v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, ISBN 978-80-7422-406-5. (odkaz vede na web SZÚ)
5. [Promoting Health in Schools: From Evidence to Action](#) (odkaz vede na web Mezinárodní unie pro podporu zdraví a vzdělávání)
6. http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/Program_SPZ/clanek_casopis_hygiena.pdf

Personální nároky

Program prostupuje životem celé školy a týká se každého zaměstnance, jeho postojů, způsobu komunikace, partnerského přístupu ke všem skupinám, které se účastní života ve škole, ochotě zkoušet nové aktivity, stále se učit a být tvůrčí. Zásadní pro úspěch programu je zájem vedení školy na jeho realizaci a vytvoření užší pracovní skupiny v rámci školy, která připravuje dotazníky, zpracovává je a navrhuje školní projekt, který připomínkují zástupci žáků, pedagogických pracovníků, nepedagogických pracovníků a rodičů/zákonných zástupců žáků.

Kontraindikace (omezení)

Jediným rizikem projektu je formálnost. Pečlivé provedení vstupní evaluace a přiznání nedostatků, vyplývajících z evaluace je tím nejlepším začátkem, základem pozitivního vývoje školy a důkazem vůle ke zlepšování. Na nich zpracuje škola svůj projekt cesty ke zdraví. Dokonalá škola je různě se přibližující a vzdalující cíl, který nemůže být nikdy dosažen, nicméně je potřebné o to všemi prostředky usilovat. Jen tak získají děti dovednosti potřebné pro úspěšné uplatnění ve společnosti. Vzhledem k neustále se měnícímu společenskému a životnímu prostředí, novým poznatkům, žákům, rodičům i zaměstnancům školy je program školy podporující zdraví nikdy nekončícím procesem s cílem podporovat individuální vývoj jedince, učit nebát se dělat chyby, přiznat je, umět se z nich poučit a neopakovat je. Autokracie nemá v programu ŠPZ místo ze strany zaměstnanců školy, rodičů ani žáků.

Evaluace

Program je každé 4 roky žáky, rodiči a zaměstnanci školy prostřednictvím dotazníků evaluován, čímž se předchází jakékoli formálnosti v jeho realizaci. Výstupem evaluace, kterou provádí samotná škola a nemá povinnost ji zveřejňovat, ani předávat SZÚ, je třístranná analýza, která slouží jako hodnocení pro samotnou školu jako východisko pro konkrétní opatření a aktivity pro zlepšení, protože dokáže odhalit

oblasti, na které je třeba se více zaměřit nebo je zlepšit. Zjištění mohou být překvapivá a názory žáků, rodičů a zaměstnanců školy na stejnou věc se často liší. Neplatí pravidlo, že by nejkritičtější byli žáci nebo učitelé.

Materiální požadavky

Program je plně integrován do výchovně vzdělávacího procesu školy. Pro realizaci programu platí stejné požadavky jako na moderní výuku v duchu zážitkové pedagogiky, intervenčních aktivit, skupinového vyučování s využitím kooperativního učení, rozdělením rolí, komunitních kruhů, sebehodnocení, slovního hodnocení apod. Program sám nemá speciální materiální požadavky.

Prostorové požadavky

Program probíhá dlouhodobě po celý školní rok v celé škole se všemi účastníky výchovně vzdělávacího procesu i rodiči žáků a je plně integrován do života školy. Alternativně může probíhat např. jen ve školní družině, školním klubu nebo středisku volného času, které si vytvářejí vlastní projekt ŠPZ.

http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/Program_SPZ/Titulni_strana/JAK_SE_ZAPOJIT_DO_SITE_SKOL_PODPORUJICICH_ZDRAVI.pdf

http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/Program_SPZ/Titulni_strana/Metodika_pro_SD_a_skolni_kluby.pdf

Požadavky na supervizi

Supervizi škol v síti MŠ podporujících zdraví provádí národní koordinátor ŠPZ pro mateřské školy a supervizi základních a středních škol podporujících zdraví provádí národní koordinátor pro základní a střední školy ze Státního zdravotního ústavu. Supervize je prováděna formou ohlášené návštěvy školy na pozvání vedení školy a příležitostnými konzultacemi s metodiky SZÚ.

Program ŠPZ je podporován Českou školní inspekcí.

Ověření efektivity programu

Program škola podporující zdraví je ověřeným programem Světové zdravotnické organizace, který řada evropských zemí integrovala do svého vzdělávacího systému. V případě České republiky je program dobrovolný, každé 4 roky provádí škola pravidelnou evaluaci se všemi účastníky výchovně vzdělávacího procesu a rodiči a na základě výsledků inovuje vlastní projekt ŠPZ.

Návaznosti / vhodné kombinace

Program Škola podporující zdraví vytváří prostředí pro úspěšnou selektivní a indikovanou prevenci v oblasti rizikového chování, kterou si škola objednává na základě potřeb indikovaných např. i z evaluací ŠPZ.

Formy podpory

Státní zdravotní ústav poskytuje škole pod celou dobu její přípravy a členství v síti škol podporujících zdraví metodickou podporu zdarma.

Realizátor

Státní zdravotní ústav Praha, Národní koordináční centrála Škol podporujících zdraví
Šrobárova 48, Praha 10, 100 00

MUDr. Marie Nejedlá, marie.nejedla@szu.cz

Mgr. Simona Bernardyová, simona.bernardyova@szu.cz

Internet: www.szu.cz

<http://www.szu.cz/program-skola-podporujici-zdravi>